

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва як структурний підрозділ Національної академії правових наук України

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, який функціонує в системі Національної академії правових наук України з 1996 р., набув протягом усіх років свого існування значного досвіду проведення наукових досліджень, накопичив достатні науково-практичні знання, від самого початку здійснював проведення фундаментальних і прикладних досліджень із приватноправового регулювання ринкових відносин, правового забезпечення підприємництва в Україні, узагальнення вітчизняного й світового досвіду регулювання приватноправових відносин і, що є вкрай важливим, підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі цивільного і господарського права та процесу, сімейного права, міжнародного приватного права. Завдяки цьому в нових економіко-правових умовах Інститут зумів обрати актуальні напрями наукових пошуків, які на початку 90-х років минулого століття виявилися у дослідженнях методологічних засад теорії приватного права, що в цілому сприяє зміцненню інституту власності в Україні, формуванню вітчизняного підприємництва на засадах взаємодії публічно-правового та приватноправового регулювання.

Фундаментальні теми, які розроблялись в Інституті на початку його ство-

рення й утвердження, дали науковцям Інституту можливість створити основи його подальшої дослідницької діяльності. Так, вчені Інституту виконали великий обсяг узагальнення головних напрямів розвитку правового регулювання підприємництва в Україні на підставі визначеного розмежування і взаємодії приватноправових і публічно-правових засад; окреслили співвідношення публічно-правової і приватноправової сфер; визначили межі та перспективи застосування приватного права в подальших наукових дослідженнях і на практиці.

Послідовність у визначенні тематики, методів і прийомів досліджень зберігається і вдосконалюється протягом всього періоду розвитку Інституту завдяки багатьом чинникам, а головне тому, що в різні роки Інститут залучав до співпраці та співробітництва потужний інтелектуальний потенціал вітчизняних вчених-юристів і практиків. У різні роки з Інститутом співпрацювали видатні особистості, визнані вчені-юристи. Це, насамперед, перший директор Інституту, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України В. М. Селіванов, класики вітчизняної цивілістики – доктори юридичних наук, академіки НАПрН України О. А. Підпригора та М. Й. Штефан. Нині з Інсти-

тутом успішно співпрацюють провідні фахівці в галузі права – доктори юридичних наук, академіки НАПрН України Н. С. Кузнецова, Д. М. Притика, О. В. Скрипнюк, Я. М. Шевченко, В. С. Щербина та члени-кореспонденти НАПрН України О. М. Вінник, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, В. В. Костицький, Р. А. Майданик, Н. М. Мироненко та ін.

Ефективному вивченню наукових проблем, втіленню результатів досліджень у наукових виданнях, а також проведенню науково-практичних заходів, спрямованих на формування рекомендацій і пропозицій, видання збірників наукових праць за матеріалами конференцій, обміну думок, формуванню науково-обґрунтованих висновків і концепцій сприяє і якісно вибудована структура Інституту.

Тепер у структурі Інституту 4 відділи, а саме: відділ проблем приватного права (завідувач – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. В. Луць), відділ правових проблем підприємництва (завідувач – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. С. Щербина), відділ міжнародного приватного права і порівняльного правознавства (завідувач – кандидат юридичних наук В. І. Король), відділ юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права (завідувач – кандидат юридичних наук В. І. Бобрик). Крім того, у складі наукових відділів функціонують такі сектори та лабораторії: сектор проблем цивільного права (завідувач – кандидат юридичних наук Н. Б. Солтис), лабораторія вивчення проблем корпоративного права (завідувач – доктор юридичних наук, професор В. А. Васильєва), сектор

правових проблем підприємництва у сфері життєдіяльності людини (завідувач – доктор юридичних наук О. В. Солдатенко), лабораторія з проблем адаптації цивільного законодавства України до стандартів Європейського Союзу (завідувач – кандидат юридичних наук, доцент Ю. В. Білоусов).

Теми фундаментальних наукових досліджень, які розробляються в кожному відділі, безперечно, мають свою специфіку і відрізняються цілим рядом особливостей. Проте всі наукові теми взаємопов'язані між собою, спрямовані на досягнення приросту наукових знань, що, в цілому, сприяє вдосконаленню наукових підходів щодо актуальних проблем приватного права і підприємництва та забезпечує результативну роботу Інституту. Нині результати наукових розвідок насправді являють собою нові наукові знання, що в подальшому можуть ефективно застосовуватися у правовому забезпеченні підприємництва, дослідженні проблем приватного права, підготовці пропозицій і рекомендацій щодо подальшого розвитку й вдосконалення приватного права і підприємництва в ринкових умовах.

Узгодження всіх механізмів науково-практичної роботи Інституту дає можливість проводити масштабні заходи щодо обговорення та вирішення актуальних проблем сучасного наукового обґрунтування та забезпечення суспільних відносин дієвими й ефективними засобами правового регулювання, обміну різними думками й підходами, напрацювання нових концепцій і методів, набуття світового досвіду у всебічному вивченні приватноправових і публічно-правових відносин. Так, у 2003 р. НДІ

приватного права і підприємництва НАПрН України провів масштабну науково-теоретичну конференцію «Методологія приватного права» (30 травня 2003 р., м. Київ) та опублікував Збірник наукових праць (за матеріалами науково-теоретичної конференції) / Редкол.: О. Д. Крупчан. – Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.

Міжнародна наукова конференція «Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики» (29–30 квітня 2004 р.) в приміщенні Національної академії правових наук України в м. Харкові продемонструвала велику зацікавленість вітчизняних учених-цивілістів та представників цивілістичних шкіл інших держав в обговоренні нагальних проблем, пов'язаних із захистом цивільних прав та законних інтересів громадян, правом власності, загальними питаннями розвитку історії та теорії приватного права, майновими та особистими немайновими відносинами в цивільному праві, еволюцією договірних відносин, питаннями розвитку права інтелектуальної власності, проблемами співвідношення приватного права з публічним правом та ін.

Наприкінці 2005 р. відбулася науково-практична конференція «Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи», за матеріалами якої вийшов друком одноіменний збірник наукових праць, який увібрав наукові доповіді, виступи, повідомлення понад 115 учасників конференції. Конференція продемонструвала, що обрані Інститутом теми для фундаментальних досліджень є відкритими для всебічного обговорення та обміну думками для вирішення

спірних питань цивільного та господарського законодавств, вдосконалення Цивільного та Господарського кодексів України та гармонізації законодавства правового забезпечення ефективного розвитку економіки.

Ідея проведення масштабних науково-практичних конференцій втілюється Інститутом також у 2009 р. Друга міжнародна науково-практична конференція «Методологія приватного права: сучасний стан і перспективи розвитку» відбулася у м. Києві 22–23 травня 2009 р. із залученням співorganizаторів – Інституту інтелектуальної власності НАПрН України, юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Академії муніципального управління, Київського регіонального центру НАПрН України тощо. Традиційно за матеріалами конференції був виданий Збірник наукових праць.

Науково-практична конференція «Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання», яка відбулася 20 листопада 2008 року в м. Києві, визначила найбільш загальні проблеми правового регулювання відносин у сфері господарювання і пріоритетні напрями теоретичних досліджень та практичних заходів щодо господарської діяльності та подолання кризових явищ в економіці.

Варто зазначити, що, крім проведення масштабних науково-практичних заходів, традиційним спрямуванням Інституту є його наукові видання. Щорічний збірник наукових праць видається в Інституті з 1999 р., його внесено до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, де публікуються статті з актуальних питань цивільного

права і процесу, розвитку договірних правовідносин, житлового права, правового забезпечення підприємництва в Україні, міжнародного приватного права тощо.

З метою впровадження наукових досліджень, що проводяться Інститутом, одним із найважливіших та окремих напрямів діяльності Інституту виступає законопроектна та нормотворча робота. Постійно здійснюються вивчення та аналіз проектів законодавчих актів, які розробляються і виносяться на розгляд Верховної Ради України суб'єктами права законодавчої ініціативи, що визначені Конституцією України. Зокрема, науковці Інституту брали участь у розробці та внесенні змін та доповнень до таких актів, як: Цивільний, Господарський, Земельний кодекси, закони України «Про судоустрій та статус суддів», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про тваринний світ», «Про електронну комерцію» та багатьох інших. Чимало пропозицій надіслано до Верховного Суду України щодо проектів Постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та наукових експертних висновків на запити органів державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Є ще один напрям діяльності, якому приділяється постійна увага в Інституті. Це – підготовка висококваліфікованих кадрів у галузі цивільного та господарського права. Аспіранти, науковці та здобувачі Інституту мають всі умови для повноцінного підвищення своєї фахової підготовки, враховуючи можливість публікувати результати дисертаційних досліджень у фаховому виданні

Інституту та вносити на розгляд спеціалізованої вченої ради, яка створена і функціонує в Інституті, свої дисертації на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) юридичних наук за спеціальностями: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право; 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Так, важливим здобутком Інституту є успішний захист протягом двох останніх років вченим секретарем Інституту А. Б. Гриняком та старшим науковим співробітником відділу правових проблем підприємництва В. І. Полюховичем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Загалом кількість захищених – 76 осіб.

Найвагомішим надбанням Інституту є науковий колектив співробітників, адміністративних працівників, керівників наукових підрозділів тощо. Певна річ, такий фаховий колектив, здатний вирішувати складні завдання, створюючися впродовж тривалого часу. Більшість провідних вчених-юристів і визнаних фахівців права, які співпрацюють з Інститутом і є керівниками перспективних напрямів досліджень, входять до складу вченої ради, яку очолює директор Інституту, академік НАПрН України О. Д. Крупчан. Заступником директора з наукової роботи є доктор юридичних наук, професор М. К. Галянчик.

Ураховуючи високий інтелектуальний потенціал, Інститут на цей час і на майбутнє в змозі вирішувати актуальні завдання, пов'язані з розвитком права, вдосконаленням законодавства, які спрямовані на дослідження приватно-правових засад становлення громадян-

ського суспільства в Україні, проблем здійснення і захисту суб'єктивних цивільних прав; охорони прав суб'єктів корпоративних відносин; проблем правового забезпечення державного регулювання та управління в сфері підприємницької діяльності; проблем регулювання приватноправових відносин в умовах регіональних та глобальних трансформацій; уніфікації приватного права Європи та тенденції розвитку цивільного законодавства України у контексті євроінтеграції; наукових підходів до уніфікації і спеціалізації законодавства про цивільне, господарське і адміністративне судочинство в Україні; впровадження сучасних процесуальних форм захисту приватних прав фізичних та юридичних осіб в Україні та країнах СНД; удосконалення механізму правового регулювання участі суб'єктів публічного права у цивільних відносинах.

Завдяки правильно обраному спрямуванню наукової діяльності Інститут і в подальшому планує проводити масштабні науково-практичні заходи із залученням широкого кола фахівців права, публікувати монографічні видання за тематикою досліджень, здійснювати підготовку науковців-правників, забезпечувати наукове супроводження законопроектів, надавати правові експертизи, здійснювати публікації в періодичних виданнях України з метою просвіти населення України з питань приватноправового регулювання суспільних відносин.

Значною перевагою в діяльності Інституту є послідовне видання монографічних праць, спрямованих на висвітлення основних результатів фундаментальних тем, які досліджуються в Інституті.

НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України видав Довідник з науково-організаційної діяльності Інституту, в якому представлені в повному обсязі всі наукові монографічні видання, публікації у періодиці, збірники наукових праць, навчальні посібники, коментарі, які підготували та опублікували співробітники Інституту за науково-дослідними темами досліджень.

Інститут послідовно здійснює свою наукову діяльність, вирішує нагальні завдання, надає інформацію про свою діяльність за електронною адресою www.ndippp.gov.ua, планує подальші розробки науково обґрунтованих засад приватного права, які будуть поєднуватися з такими перспективними напрямками, як визначення концептуальних засад правового забезпечення формування громадянського суспільства в Україні, дослідження специфіки суспільних відносин у сфері підприємництва, розробка проблем адаптації цивільного законодавства України до стандартів Європейського Союзу, а також пошук шляхів оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи.

Головним спрямуванням діяльності Інституту залишається підготовка й видання за результатами наукових досліджень монографічних праць. Так, упродовж останніх років у відділі проблем приватного права підготовлено та вийшло друком понад 20 монографій, 8 збірників, 10 підручників, понад 80 законопроектів та більш ніж 300 наукових публікацій.

Серед них найбільш вагомими є, зокрема, такі: «Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців» (2007 р.); «Здійснення та захист корпо-

ративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти)» (2007 р.); «Методологія приватного права» (2006 р.); «Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб» (2008 р.); «Обмеження майнових прав фізичних осіб: теоретико-правовий аспект» (2008 р.); «Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень» (2006 р.); «Житлове законодавство: сучасний стан та шляхи удосконалення» (2006 р.); «Коментар судової практики розгляду житлових спорів» (2008 р.); «Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку» (2009 р.); «Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності» (2009 р.); «Корпоративне право України» (2010 р.); «Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду» (2011 р.).

Творчим доробком відділу теорії та історії приватного права, який існував в Інституті до 2012 р., стало видання «Політична система України: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави» у 2-х томах за редакцією О. В. Скрипнюка, авторський колектив якого у 2011 р. за рішенням Комітету з присудження Премії ім. Ярослава Мудрого від 31.10.2011 р. визнаний лауреатом Премії 2011 р. у номінації «За видатні досягнення у науково-дослідницькій діяльності з проблем правознавства».

Відділом також підготовлено й опубліковано наукові праці, загальною кількістю понад 10 монографій, а також більш ніж 200 наукових публікацій. Серед них, зокрема, «Соціальна держава

в Україні: проблеми теорії і практики» (2000 р.), «Конституція України та її функції: проблеми теорії і практики її реалізації» (2005 р.), «Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності» (2008 р.), «Демократія та право: проблеми взаємовпливу і взаємозалежності» (2008 р.), «Політична система України в умовах взаємодії громадянського суспільства і правової держави» (2008 р.), «Курс сучасного конституційного права України. Академічне видання» (2009 р.), «Органи виконавчої влади: питання компетенції» (2012 р.).

У відділі проблем міжнародного приватного права і порівняльного правознавства вийшло друком понад 5 монографій, 4 збірники, понад 30 законопроектів та більш як 45 наукових публікацій.

Серед них, зокрема, «Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах інтернаціоналізації» (2007 р.); «Механізми забезпечення майнових прав та інтересів в Україні та Європейському Союзі в контексті концепції сталого розвитку» (2009 р.); «Правове регулювання майнових відносин в Європейському Союзі» (2009 р.); «Методологічні засади охорони та захисту майнових прав осіб в Україні та ЄС» (2008 р.); «Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб в умовах євроінтеграції» (2007 р.); «Зближення контрактного права європейських країн» (2009 р.); «Банківські гарантії у міжнародному та внутрішньому обігу: питання теорії та практики застосування» (2008 р.); «Речові права на чуже майно: досвід правового регулювання зарубіжних країн»

(2009 р.); «Особисті немайнові права фізичної особи в романській, германській, англо-американській системах приватного права» (2011 р.); «Рецепція деліктних зобов'язань римського приватного права в Україні та Європейських країнах» (2012 р.); «Правове забезпечення зовнішньоекономічної стратегії України» (2013 р.).

Відділ правових проблем підприємництва опублікував цілий ряд актуальних розробок, зокрема, протягом останніх п'яти років у відділі вийшло понад 6 монографій, 2 підручники, близько 10 законопроектів, понад 40 наукових статей тощо.

Серед них, зокрема, «Актуальні проблеми правового регулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні» (2008 р.); «Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання» (2009 р.); «Система органів державного управління та регулювання в сфері підприємницької діяльності» (2010 р.); «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави в підприємницькій діяльності: проблеми теорії та практики» (2006 р.); «Проблеми правового регулювання економічної конкуренції в Україні» (2008 р.); «Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм» (2012 р.).

Науковими співробітниками відділу проблем юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права опубліковано такі монографічні дослідження: «Адміністративні процедури на захисті приватних прав осіб» (2010 р.); «Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони» (2008 р.); «Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами

спорів, що виникають із договорів підряду» (2010 р.); «Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи» (2010 р.); «Наказне провадження в цивільному процесі» (2011 р.) та чимало інших наукових праць, підручників та коментарів ЦПК України.

НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України й надалі має конкретні плани перспективного розвитку. Для дослідження у 2013 р. в Інституті відкриті такі науково-дослідні теми:

– Шляхи удосконалення правового регулювання відносин власності в Україні, 2013–2017 рр. (керівник – В. В. Луць).

– Правове забезпечення регіональних інтеграційних стратегій України в контексті модернізаційної політики держави, 2013–2016 рр. (керівник – В. І. Король).

– Правове забезпечення стабільності цивільного обороту, 2013–2017 рр. (керівник – О. А. Беляневич).

– Напрямки удосконалення корпоративного законодавства в сучасних умовах, 2013–2016 рр. (керівник – В. В. Луць).

– Забезпечення оптимального співвідношення приватних і публічних інтересів в державному регулюванні підприємницької діяльності, 2013–2017 рр. (керівник – В. С. Щербина).

– Механізм правового регулювання договірних підрядних відносин: питання теорії і практики, 2013–2015 рр. (керівник – А. Б. Гриняк).

– Теоретичні та практичні шляхи удосконалення цивільного, господарського та адміністративного судочинства в Україні в контексті вимог Євро-

пейської конвенції з прав людини, 2013–2015 рр. (керівник – В. І. Бобрик).

– Удосконалення правового регулювання статусу непідприємницьких організацій в Україні, 2013–2016 рр. (керівник – М. К. Галянтіч).

Успішна діяльність Інституту й надалі полягатиме в ефективному вирішенні завдань, визначених НАПрН України, а саме: здійсненні актуальних досліджень, залученні до творчого співробітництва найкращих вітчизняних фахівців,

розробці актуальних правових проблем, які є нагальними для суспільства в цілому та кожної особи окремо, здійсненні співробітництва та підтримці творчих зв'язків із комітетами Верховної Ради України, видавництвами правової літератури, навчальними закладами, які здійснюють підготовку правників, проведенні науково-практичних заходів, спрямованих на виявлення, обговорення та пошук ефективного вирішення нагальних проблем, які існують у суспільстві.

Матеріал підготував:

О. Крупчан, директор НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України